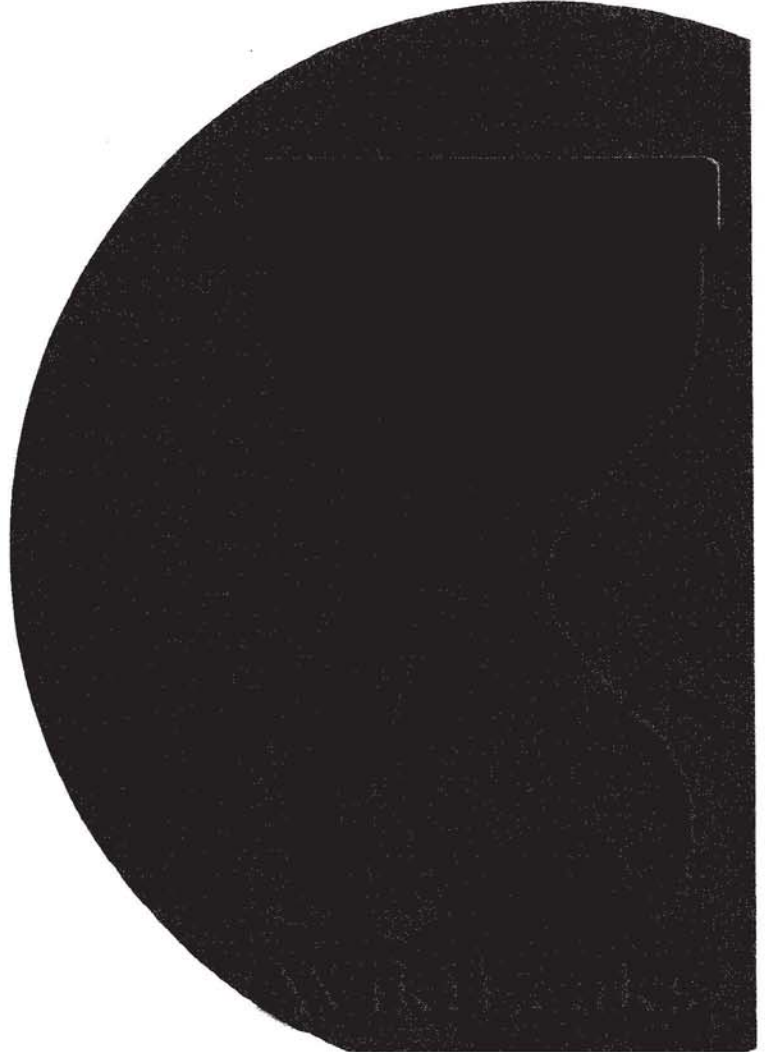

uluslararası ilişkilerin temel dinamiği olarak insan

Ramazan GÖZEN

Prof.Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Son günlerde, uluslararası toplum, değişik ülkelerde görev yapan Amerikan diplomatlarının yazdığı sözde gizli belgelerin Wikileaks internet sitesine ve bazı gazetelere sızdırılarak yayınlanmasının ortaya çıkardığı bilgilerle şok olmuş durumda. Bazılarının “Diplomasinin 11 Eylül’ü” şeklinde tanımladığı bu belgelerde, Amerikalı diplomatların, Türkiye’den Almanya’ya, Fransa’dan Rusya’ya, Azerbaycan’dan Suudi Arabistan’a, Mısır’dan İran’a kadar çok sayıda ülkenin siyasetçileri, diplomatları, bakanları ve başbakanları hakkında verdikleri bilgiler ve yaptıkları kişisel yorumlar yer alıyor. Şu ana kadar sızan ve yayınlanan belgeleri incelediğimizde, Amerikan diplomatlarının, muhatapları veya genel olarak diğer ülkelerin yetkilileri hakkında zaman zaman oldukça kötü, aşağılayıcı, suçlayıcı ve insafsız değerlendirmeler yaptığını görüyoruz. Bu belgeler, her ne kadar Amerikan diplomatlar tarafından üretilmiş ve onların görüşlerini yansıtmış olsa da, esasında diğer ülkelerin uluslararası ilişkiler aktörlerini ve onların özelliklerini de yakından ilgilendiren boyutlar içermektedir. Zira, bu tür değerlendirmelerin sadece Amerikalı diplomatlara ait olma-

dığını, aynı zamanda diğer ülkelerin diplomat ve siyasetçileri tarafından en yakınındaki meslektaşlarına dönük yapıldığını görüyoruz. Dolayısıyla sorun, özel değil genel niteliktedir.

Wikileaks'e sızan belgeler hakkında dünya çapında tartışmalar ve analizler yapılmaya başlandı. Wikileaks ne yapmaya çalışıyor? Sızıntıları kim veya kimler yapıyor ve amaçları nedir? Belgelerde ileri sürülen yorumların etkisi ne olacaktır? Bu ve benzeri birçok sorular soruluyor. Uzmanların çoğu, gelişmelerin ABD'nin ve diğer ülkelerin dış politikalarına, aralarındaki uluslararası ilişkilere ve iç politikalarına etkisi üzerine yoğunlaştı. Belgelerin özellikle ABD, Türkiye, Araplar, İran, Ortadoğu, Avrupa ve hatta uzak doğuya kadar birçok alanda yaratacağı sonuçlar tartışılıyor.

Wikileaks örneğinde de görüldüğü gibi, uluslararası ilişkiler sadece pratik uygulamalar ve gelişmelerden ibaret bir olgu değildir; aynı zamanda bu uygulamaların kaynağı ve nedeni olan insan merkezli bir felsefenin adıdır.

Tüm bu tartışmalarda genellikle ihmal edilen ama bana göre en kritik nokta, özeldede ABD diplomatlarının genelde tüm diplomatların ve siyasilerin sahip olduğu "insanî" özelliklerinin içinde bulunduğu durumdur. Başta Amerikan diplomatların, bakanların ve bürokratların diğer ülkelerdeki muhatapları ile ilgili "küçük düşürücü yorumlar", "ikiyüzlü açıklamalar", "yüze karşı nazik ve kibar, arkadan ise hakaretimiz ifadeler", "dedikodular", "tehdit, tehlike, dinci, yalaka" gibi ifadelerle karalamalar, aslında insan karakteri ile uluslararası ilişkilerin şartları arasında ciddi bir bağlantı kurulabileceğini göstermektedir.

Şöyle ki; bu belgeler, bugün dünyada geçerli olan uluslararası sorunların, krizlerin ve çatışmaların baş aktörleri olan başta ABD olmak üzere tüm uluslararası aktörlerin insan yapısını yansıtmaktadır. ABD'nin ve diğer ülkelerin diplomatlarının ve siyasilerinin uluslararası ilişkileri nasıl algıladıkları, yönettikleri, yönlendirdikleri ve oluşturdukları hakkında çok önemli ipuçları ortaya koymuştur. Örneğin, bugün başta Irak, Afganistan, İsrail, İran ve diğer ül-

keler ve bölgelerle ilgili uluslararası problemlerin ve gelişmelerin, yukarıda belirttiğimiz diplomatların insanî zafiyetlerden ve problemlerden bağımsız ve ilgisiz olduğu düşünülebilir mi? Nasıl ki "aslan yatağundan bellidir" vecizesi gereği insanın çevresi onun karakterinin dışa yansması ise, uluslararası ilişkiler olgusunu ve gelişmelerini de diplomatların ve siyasilerin karakterlerinin yansması olarak görmek mümkündür. Tersinden bakarsak, yukarıdaki niteliklere sahip diplomatlar ve siyasilerin sorunlu karakterlerinin bugünkü uluslararası ilişkiler sorunlarını doğurduğunu söyleyebiliriz. Böylesi sorunlu bir insan karakterinin ürettiği ve uyguladığı uluslararası ilişkilerin de sorunlu olması anlaşılabilir bir şeydir; belgelerde görüldüğü şekilde yorumlar yapan ve ülkesini yönlendiren Amerikalı diplomatların, Irak'ı ve Afganistan'ı niçin işgal ettiğini ve diğer uluslararası sorunlara yol açtığını anlamak daha kolay hâle geliyor.

Wikileaks örneğinde de görüldüğü gibi, uluslararası ilişkiler sadece pratik uygulamalar ve gelişmelerden ibaret bir olgu değildir; aynı zamanda bu uygulamaların kaynağı ve nedeni olan insan merkezli bir felsefenin adıdır. Pratik olarak biz genellikle uluslararası ilişkilerin savaşlar, diplomasi, anlaşmalar, çatışmalar, örgütler, ticaret, turizm, spor gibi çok sayıda somut yansımalarını gözlemleriz. Halbuki bu farklı türdeki uluslararası ilişki pratikleri, büyük oranda ve genellikle belli bir insan modelinin ürettiği felsefeye dayanır. Zira tüzel kişiliğin adı ve tipi ne olursa olsun, aslında tüm uluslararası ilişkiler insanların yaptığı bir şeydir.

Uluslararası İlişkilerin asıl uygulayıcısı olan insan ve insan grupları, uluslararası ilişkilere belli önyargılar ve hedefler çerçevesinde angaje olur ve hareket ederler. Bu önyargılar ve hedefler ise; genellikle içinde bulunulan sosyal, ekonomik, siyasal ve psikolojik ortamların etkisi altında, büyük oranda ait olunan kimliklerin ve aidiyetlerin belirlediği ölçüde ve birtakım amaçlar çerçevesinde belirlenir. İnsanlar ve insan grupları, ülkelerinde ve dünyada geçerli paradigma ve konjonktürün etkisi altında ve bir devletin vatandaşı veya bağıtlısı olarak ve kendi çıkarlarını elde etmek için uluslararası faaliyette bulunurlar. Bu faaliyetlerin büyük çoğunluğu ulus-devlet adındaki siyasî-resmî örgütler tarafından, bir kısmı da devlet-

dışı aktörler dediğimiz sivil-sosyal örgütler tarafından gerçekleştirilir.

Bu felsefenin özünde, 16. yüzyıldan itibaren Batıda ortaya çıkan ve yaygınlaşarak evrenselleşen modern insan modeli ve bu insanın hayata, yaşamaya, dünyaya, mekana ve fezaya dönük algılamaları ve tasavvurları yatar. Bu felsefe aynı zamanda insanın Tanrı/Allah, aşkın ya da metafizik varlık hakkındaki görüşleri tarafından şekillenmiştir. Modernist-pozitivist paradigma etkisinde gelişen bu felsefe, interaktif bir şekilde hem modern insan modelini ortaya çıkarmış hem de modern insan eş zamanlı olarak yeni fikirlere, ideolojilere, akımlara, olgulara, yapılara, yani genel anlamda modernleşmeye yön vermiştir. Modern İnsanın hem bir aktör hem de bir nesne olarak ortaya çıkardığı olguların kümülatif sonuçlarından önemli bir tanesi, kısaca uluslararası ilişkiler şeklinde isimlendirdiğimiz olgudur.

Zira Modern İnsan; hayatı, yaşamayı, dünyayı, mekanı ve fezayı artık sadece “yerel düzeyde” değil, aynı zamanda “evrensel düzeyde” algılamaya ve anlamaya başlamıştır. Bu evrensel algılama ve anlama; sırasıyla, ekonomik, sosyolojik, dinî ve siyasî saikler ve ihtiyaçların da evrenselleşmesine yol açmıştır. Bu evrenselleşme dinamikleri ve sürecinin sonucu, modern devletler düzeni anlamındaki uluslararası ilişkiler şeklinde ortaya çıkarmıştır. Daha açık bir ifadeyle, son dört yüzyıllık insanlık tarihi, aslında modern insanın uygulamaları ile birlikte gelişen dünya sistemidir. (Modern) uluslararası ilişkiler, modern insan anlayışının bir sonucudur. Modern İnsanın dünya algılaması ve hedeflerindeki gelişmelere ve değişimlere paralel olarak, uluslararası ilişkiler de gelişmiştir.

Modern İnsan

İnsan, yaşamayı niçin sever ve devam ettirmek ister? Bu sorunun cevabının o kadar kolay olmadığını, en azından çok sayıda cevabının olduğunu düşünüyorum. Zira alternatifleri giderek artan ve çeşitlenen Modern İnsanın yaşam saikleri de çeşitlenmiştir. Ama bu sorunun cevabı bir o kadar da kolaydır: Eğer insanın yaşama bağlılığının sahip olduğu düşünce-felsefe tarafından belirlendiğini; bu dünyadaki varlığının ve dünyayla ilişkisinin başta dinî, ideolojik ve siyasî inançlar olmak üzere sahip olduğu zihinsel süreçler, algılamalar ve anlayışlara göre şekillendiğini; tüketim kalıplarının, hayat tarzlarının, yaşam anlayışlarının, mutluluk-mutsuzluk kriterlerinin, beklen-

tilerinin, çalışma şekillerinin ve diğer faaliyetlerinin sahip olduğu ihtiyaç tanımlamalarına göre belirlendiğini varsayarsak, insanın yaşam saiklerini mevcut ve hakim paradigmanın sayısına indirgeyebiliriz. Bu açıdan baktığımızda, insanların son dört-beş yüzyıldır dünyayla ilişkisini ve dolayısıyla yaşam standartlarını belirleyen temel paradigma, modernizm ve onun ortaya çıkardığı unsurlar olmuştur. Modernizm ve unsurlarının yaygınlaşması sonucunda ise bugünkü uluslararası ilişkiler tipi zuhur etmiştir.

Uluslararası İlişkilerin asıl uygulayıcısı olan insan ve insan grupları, uluslararası ilişkilere belli önyargılar ve hedefler çerçevesinde angaje olur ve hareket ederler. Bu önyargılar ve hedefler ise; genellikle içinde bulunulan sosyal, ekonomik, siyasal ve psikolojik ortamların etkisi altında, büyük oranda ait olunan kimliklerin ve aidiyetlerin belirlediği ölçüde ve birtakım amaçlar çerçevesinde belirlenir.

İstilahta “yenilenme” ve “eski durumdan farklılaşma” anlamına gelen modernleşme, insanları “yeni” bir yaşam ve dünyaya sahip olmaya, kurmaya, sürdürmeye teşvik eder. Dolayısıyla modernleşme, insanı modern şartlara uygun, yeni bir dünya düzeni kurmaya yönlendirir. Dünyanın öncelikle bireysel düzeyden başlayarak, ailevî, toplumsal ve evrensel düzeyde genişleyerek yenilenmesini ister. Bu düşünceyi kazanmış olan modern insanın ihtiyaçları değişmiş, hedefleri genişlemiştir. Değişen ve gelişen hayat tarzları, ulusal ve uluslararası şartların da değişimine yol açmıştır. Modern ihtiyaç ve beklentilerini kendi lokal çevresinde karşılayamayan ve tatmin olmayan Modern İnsan, hem daha iyiye ve fazlaya sahip olmak, hem de bunları kendi denetimi altına alabilmek için dünyaya daha çok açılmak ve yayılmak zorunluluğu hissetmiştir.

Doğasını ve özünü kısaca açıklamaya çalıştığım bu Modern İnsan tipi, 16. yüzyıldan beri dünyayı da değiştirmeye çalışmaktadır. Modern İnsan tipinin felsefi temelleri Rönesans (Yeniden Doğuş) ile başlamış olup, aşamalı bir şekilde genişleyerek toplumu, ekonomiyi, kültürü, sanatı, siyaseti, devleti ve uluslararası ilişkileri doğurmuştur. Burada vurgulamak istediğim şudur ki, bugünkü uluslararası ilişkiler uy-

gulamaları, Modern İnsan ve onun geliştirdiği modern toplum, modern ekonomi, modern siyaset ve modern devletin bir ürünüdür. Ama elbette, tüm bu süreçler ve gelişmeler, interaktif bir şekilde birbirini etkilemiş, beslemiş ve motive etmiştir. Ama tüm bu sürecin özünde, hem ontolojik olarak hem de somut tarihi gerçek olarak Modern İnsan anlayışı vardır.

Modernleşmenin, Modern İnsanın oluşumunda ortaya çıkardığı ilk sonuç ya da yansıma, insanın birey hâline gelmesidir. Modernleşmeye göre, insanın yeni özelliği ve adı “birey”dir. Esas itibarıyla Liberal ideolojinin bir anlayışı olan birey, aslında daha genel ve geniş bir anlama karşılık gelmektedir. Modernleşme süreçleri bağlamındaki bireyin temel özellikleri; ben merkezci, egoist, özgür, çıkarıcı, dünyevî (her ne kadar, örneğin John Lock gibi bazı liberaller, dindar-Hıristiyan olsalar da, aslında dünyada maksimum mutluluğun peşinde olmak anlamında dünyevîdir), yaşama kültürüne sahip, zevk ve imaj merkezli olmasıdır.

Modern İnsan tipi, 16. yüzyıldan beri dünyayı da değiştirmeye çalışmaktadır. Modern İnsan tipinin felsefî temelleri Rönesans (Yeniden Doğu) ile başlamış olup, aşamalı bir şekilde genişleyerek toplumu, ekonomiyi, kültürü, sanatı, siyaseti, devleti ve uluslararası ilişkileri doğurmuştur.

Liberalizmin savunduğu bireyin temel hedefi, her türlü baskıcı ve kuşatıcı siyasal ve zihinsel etkilerden “özgür” olmaktır. Bu özgürlük, tarihsel olarak daha çok Ortaçağ’daki jakoben ve monarşik devlet yapılarından kurtulmayı içermekle birlikte; felsefî olarak, her ne kadar prensipte karşıtlık duymasa da her türlü dinî ve ideolojik sınırlayıcı ve etkileyici yapılardan özgür olmayı da hedefler. Dolayısıyla, bireyin dini, bireyin kendi belirleyeceği kurullarla sınırlıdır ve öyle olmalıdır; dinlerin kutsal kitaplarında emredildiği kadar “fazla ileri” gitmemelidir. Bu anlayışın tipik sloganı “Tanrı her şeye karışmamalıdır; herkesin dini kendine olmalıdır”. Dolayısıyla, Modern İnsanın sahip olduğu bireycilik ya da bireysellik hiçbir engel, sınırlama, etkilenme, yönlendirilme ve kurgulanmayı kabul etmez.

Bu bireysel özgürlük biraz daha ileriye götürüldüğünde, “sorumluluk” diyebileceğimiz bir sonucu

da üretmiştir. Zira, özellikle dinler ve ideolojiler açısından baktığımızda, insanların bu kadar çok “özgür” olması mümkün değildir; her din ve ideoloji, belirli sınırları olan bir dünya ve yaşam tarzı ve düzeni oluşturulmasını ister, sorumluluklar verir ve yerine getirilmesini arzu eder.

Liberalizme göre bireyin “sınırsız bir sorumsuzluk ve özgürlük” sahibi olduğunu elbette söyleyemeyiz. Zira, bireyi ve bu arada bireyin yönettiği devleti sınırlayan bir güç vardır; o da hukuktur. Bireyin özgürlük ve hareket alanını sınırlayan tek unsur “hukuktur”. Yani; insan, toplum, ekonomi, siyaset, devlet ve uluslararası ilişkilerin kurucu ve hakim unsuru olan doğal ve pozitif kurullar takımı ve bütünü. Ancak bu hukukun da bireyin özgürlüğünü ve yaşam standardını mutlak olarak “sınırladığını” söyleyemeyiz; çünkü hukuku yapan aslında bireyin kendisidir. Yani, laik hukuk düzenidir. Birey kendi yaşamını ve dünyasını yine kendi iradesi ve arzusu ile belirlemektedir. Her ne kadar bu, “toplumsal sözleşme” ile yani toplumun genel iradesiyle belirlenecek olsa da; sonuç itibarıyla modern bireylerin oluşturduğu bir insan toplumunun yaptığı “hukuktur”.

Laik hukuk, bireyin kendi irade ve istekleri dışında oluşan başka bir iradeyi, ancak çıkarları ve ihtiyaçları izin verdiği ölçüde dikkate alır ve “pozitif hukuk” haline getirir; değilse herhangi başka bir otoritenin ve kaynağın hukukunu kabul etmez. Dolayısıyla, Laik hukuk “bireyin” ortaya çıkardığı bir hukuktur; ki bu, dinsel reformlar ve Protestanlıkla birlikte gelişen bir anlayış olarak, özü itibarıyla 17. yüzyılda gelişmeye başlamıştır. Uluslararası İlişkilerin başlangıcı olarak kabul edilen meşhur Westfalya Antlaşması, laiklik, laik hukuk ve devlet oluşumunu “yasallaştıran” uluslararası metindir.

Modernleşme süreci, aslında bu karakter ve anlayıştaki bireyin etkisi ve yönlendirmesi altında gelişen bir değişim, dönüşüm, oluşum ve ilerleme-gerileme sürecidir. Bu süreçte, modernleşmenin ve bireyin ihtiyaçları ve beklentileri çerçevesinde ortaya çıkardığı en önemli kurumsallaşma, ulus-devlet, millet ve milliyetçiliktir. Millet ve milliyetçilik, Modern İnsanın yani bireyin ortaya çıkardığı en güçlü ve etkili modernleşme gücüdür, ama aynı zamanda interaktif bir şekilde dünya sisteminde insanları modernleştirici bir faktördür. İnsanlığın büyük çoğunluğu, 18.

yüzyılda ortaya çıktığı dönemden itibaren milliyetçilik ve ulus-devlet paradigması çerçevesinde düşünmekte ve yaşamaktadır. Öncelikle Avrupa’da başlayan milliyetçilik ve ulus-devlet paradigması, 18. 19. ve 20. yüzyıllarda adım adım Amerika, Asya, Afrika ve Müslüman ülkelerinde yaygınlaşmıştır. Bu akım o kadar yaygınlaşmış ve hakim hâle gelmiştir ki, birçok kişi bunu “Modern İnsanın dini” şeklinde tanımlamıştır.

Bu tanımlamayı hiç de hafife almamak gerekir. Çünkü milliyetçilik ve ulus-devlet sadece bir ideoloji ve akım değil, aynı zamanda Modern İnsanın, yani bireyin yaşam tarzını, hayata bakışını, “biz ve öteki” algılamasını, ihtiyaç tanımını ve başka birçok düşünce kalıplarını etkilemiştir. Bu kadar belirleyici ve etkili olan bir gücün “din gibi” tanımlanması anlaşılabilir bir şeydir. Eğer milliyetçilik ve millet bir din gibi anlaşılmaya başlanmışsa, doğal olarak onun “misyonerlerinin” olması ve bu dini başkalarına da “tebliğ ve tavsiye” etmeleri beklenir. Modern dininin gücüne inanan ve ikna olan diğer bireyler de bu dine “intisap” ederler ki, böylece kendi milletlerinin ve ulus-devletlerinin kurulmasını sağlayabilsinler.

Gerçekten de öyle olmuştur: Fransa’da/Avrupa’da ortaya çıkan milliyetçilik, hızlı bir şekilde diğer bölgelere ve ülkelere yayılmıştır. Bu yayılma süreci, aslında 19. ve 20. yüzyılda oluşan uluslararası sistemin ve ilişkilerin gelişme ve oluşma hikayesidir. Peki Modern İnsan, modern dini diğer bölgelere yaymakla neyi başarmaya çalışmıştır? Aslında burada, Modern İnsanın ve bireyselleşmenin özelliklerinden bir başkasına yoğunlaşmamız gerekiyor: Modern yaşam ile ortaya çıkmış olan modern ihtiyaçları ve beklentileri tatmin etmek. Bazı yazarların kısaca “güç” şeklinde tanımladıkları bu modern ihtiyaç ve beklenti; modernleşen bireyin yenileşme çabalarının özünde yatan kapitalizm-sanayileşme-aydınlama mücadelesidir.

Birçok yazarın da belirttiği gibi, modernleşmenin ve modern dünya sisteminin itici gücü ya da dinamosu, kapitalizmdir. Bu iddia, benim Modern İnsan ya da birey tanımlamam ile de örtüşmektedir. Zira kapitalizmin “biriktirme”, “sahip olma”, “hakim olma”, “daha çok ve iyisini elde etme” gibi özellikler, aslında bireyi oluşturan kimlik ve davranış modellerinin özünü teşkil etmektedir. Birey aslında kapita-

listleşmiş bir insan hâlidir; ve bu “hâlini” geliştirmek için sürekli mücadele, rekabet, işbirliği ve benzeri yollarla ihtiyaçlarını ve zevklerini maksimize etme arayışı içinde olan bir kişidir.

Bu kişi karakteri, Modern Siyaset biliminin ve hatta Modern İnsan karakterinin oluşumunda başrol oynayan filozoflardan olan Makyavelli’nin fikirleri tarafından güçlendirilmiştir. Makyavelizm, özü itibarıyla Modern İnsanın tipik özelliklerini kitaplaştırmıştır: “Amaca giden her yol mübahtır.” şeklinde klişeleşmiş olan Makyavelizm’e göre birey, çıkar merkezli düşünen, güç arayışı içinde olan, gerektiğinde “ikiyüzlü” davranan, “ahlâk, etik ve diğer değerlerin” engeline takılmayan, devletin çıkarlarını ön planda tutan bir kişidir. Makyavelist modern insan, düşünceyle, yaşama tarzıyla, üretim ve tüketim kalıplarıyla, hayata bakışıyla, “öteki” tanımlamasıyla ve ötekile ilişkisiyle “modern” ve “positivist” özellikler gösteren bir aktördür. Modern insanın tipik özellikleri, teknik tabirlerle, homo economicus, rasyonalist, seküler/laik, milliyetçi, ilerlemeci, rekabetçi, hegemonyacı, dengeci, militarist, entrikacı’dır; dünyayı kendi

Millet ve milliyetçilik, Modern İnsanın yani bireyin ortaya çıkardığı en güçlü ve etkili modernleşme gücüdür, ama aynı zamanda interaktif bir şekilde dünya sisteminde insanları modernleştirici bir faktördür. İnsanlığın büyük çoğunluğu, 18. yüzyılda ortaya çıktığı dönemden itibaren milliyetçilik ve ulus-devlet paradigması çerçevesinde düşünmekte ve yaşamaktadır.

yaşama tarzına göre şekillendirmek ister; “ötekini” kendine benzetmeye çalışır ya da etkisiz hâle getirir.

Yüzyıllardır bu paradigmanın etkisi altında “eğitilen” ve “görevlendirilen” bireylerin, örneğin bu modernleşmenin ve modern çağın en temsili ve tipik aktörlerinden olan Amerikalı veya diğer ülkelerin diplomatlarının ve siyasilerinin, Wikileaks belgelerıyla ortaya saçılan bilgiler çerçevesinde nasıl bir uluslararası ilişkiler ortaya çıkardıklarını daha iyi anlayabiliriz. Bugün içinde bulunduğumuz olumsuzluklarla dolu uluslararası sistemin ve ilişkilerin dönüştürülebilmesi için temel şart, Modern İnsanı aşmak ve Yeni İnsanı oluşturmaktır.

Yeni İnsan ve Yeni Uluslararası İlişkiler İhtiyacı

Görülüyor ki, son dört yüzyılı aşkın süredir gelişen uluslararası ilişkiler, Modern İnsan ve birey anlayışının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Bu sonucu ve resmi nasıl tasvir edeceğiz? Modernleşmenin ve bireyin ürettiği bu dünya ve şartlar hep kötü ve olumsuz mu?

Bir gerçeği ifade ile başlamak gerekir: Tüm tarih boyunca ve tüm dünyada “iyi” ve “kötü” her zaman birlikte varolmuştur. Tam iyi ya da tam kötü şeklinde kabul edebileceğimiz bir durum yoktur. Modern dünya sistemi içindeki Batı ve Kuzey ülkeleri ve toplumları genel itibarıyla “iyi”, yani standartları ve şartları “gelişmiş ve olumlu”, Doğu ve Güney toplumları ise, genel itibarıyla “kötü” yani “gelişmemiş ve olumsuz” kabul edilir. Kısmen Oryantalist bakış açısının bir ürünü olan bu resmin 21. yüzyılda da değiştiğini söyleyemeyiz. Daha ilginç, “iyi” ve “kötü” şartlar ve standartlar, sadece Güney içinde değil, nispeten de olsa Kuzey içinde de yan yana devam etmektedir.

Nasıl ki Modern İnsan ve birey Avrupa’dan dünyaya doğru yayılmış ve yukarıda tarif ettiğimiz ve bugün bizim yaşadığımız uluslararası ilişkileri doğurmuşsa; yeni insan’ın da dünyanın bir noktasında başlayıp adım adım kendi sosyolojisini, ekonomisini, siyasetini, devletini ve uluslararası ilişkilerini oluşturması ve yaygınlaştırması gerekir.

Dolayısıyla modernleşme, Modern İnsan, birey ve uluslararası ilişkiler, sadece kötü ve olumsuz özellikler göstermez. Bugün geçerli olan birçok modern kavram, teori, anlayış ve standart mevcuttur. Demokrasiden insan haklarına, evrensel normlardan evrensel kurumlara kadar birçok olumlu sonuçları da görmezden gelmek mümkün değildir. Burada soru şudur: Hem ülkeler hem de dünya çapında “kötüyü ortadan kaldırmak, iyiyi yaygınlaştırmak” için nasıl yaklaşmak gerekir? Bu sorunun cevabı aslında hem çok basit hem de çok grifttir: Basit yönü; modernleşmeyi ve bireyi, tekrar “insan” hâle getirmek ve böylece gelişecek olan Yeni İnsan’ın yeni bir sosyoloji, ekonomi, siyaset, devlet ve uluslararası ilişkiler oluşturmasını sağlamaktır. Bireyden “insana” ve modernden modern ötesine (post-modernleşmeye

değil) doğru dönüşüm yapmaktır. Bir paralellik kurarsak; nasıl ki Modern İnsan ve birey Avrupa’dan dünyaya doğru yayılmış ve yukarıda tarif ettiğimiz ve bugün bizim yaşadığımız uluslararası ilişkileri doğurmuşsa; Yeni İnsan’ın da dünyanın bir noktasında başlayıp adım adım kendi sosyolojisini, ekonomisini, siyasetini, devletini ve uluslararası ilişkilerini oluşturması ve yaygınlaştırması gerekir. Böyle bir paralellik kurmak mümkün, ancak elbette çok doğru olmayabilir; bu kez sürecin aynı kademelerle ve aşamalarla işleyeceğinden de emin olamayız.

Burada iki önemli soru(n) var: Birincisi, bu süreç nerede(n) başlayacaktır ve ne yöne doğru hareket edecektir? İkincisi, bu sürecin paradigmatik fikir yapısı ne olacaktır? Bu sorulara cevap verebilmek için birkaç varsayım kabul etmek gerekir. Birincisi, bu süreç, bugünkü dünya şartları ve imkanları çerçevesinde, ancak global düzeyde olmak zorundadır. Yani, modernleşme gibi sadece bir noktadan başlayıp, oradan tüm dünyaya yayılan bir süreç değil; dünyanın değişik noktalarında başlayıp, eşgüdümlü veya kopuk kopuk da olsa, eş zamanlı hareket etmek durumdadır. Zira bugün, tüm hareketlerin ve süreçlerin küreselleşme etkisi altında “transnasyonel” yani “sınır-aşan” etkileri ve sonuçları bulunmaktadır.

İkincisi, bu sürecin fikir yapısı, tek bir fikir setine bağlı veya sınırı içinde oluşmayacaktır. Yeni İnsanın oluşumunu, sadece “İslam” veya “Batılı” veya başka dinî ve ideolojik konseptlerle sınırlamak mümkün değildir. Ancak; kaynakları ne olursa olsun, Yeni İnsan’ın sahip olması gereken bazı temel prensipleri ortaya koymak mümkündür. Bir Müslüman olmam nedeniyle doğal olarak İslam’ın ilkelerinden etkilenen bu prensiplerin, salt bu sınırlarda kalmayacağını söyleyebilirim. Eğer “bilgi”, sonuç itibarıyla insanlığın tüm malı olan bir şeyse, o zaman tüm insanların kabul edeceği ortak bir fikir seti ortaya çıkarmak kaçınılmazdır; böyle olmalıdır. Yeni İnsan’ı oluşturma sürecinin nasıl gelişeceği, üretilen fikirlerin ve projelerin ikna gücüne, uygulanabilirliğine, dayanaklılığına, dönüştürülebilirliğine ve yaygınlaştırabilirliğine bağlı olacaktır. Bir de, bu süreci hangi “insan” ve “insan grupları” ortaya koyar, uygular ve anlatabilirse, o kadar etkili olabilecektir. Modernleşme ve bireyin 16. yüzyıldan beri dünyada etkili olmasının nedeni bu özelliklere sahip olmasından dolayı idi; aynı şey Yeni İnsan’ın oluşum süreci için de geçerlidir.

Her ne kadar tamamen şahsi tercihlerim olsa da Yeni İnsan'ın temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Empatik, vicdanî, humble (alçak gönüllü, saygılı, mütevazî, gösterişsiz, sade, hürmetkâr), vizyoner, paylaşımcı, özgüvenli, sorumluluk sahibi, çalışkan, üretken ve katılımcı, mert (ikiyüzlü olmayan), cesaretli, dürüst, ahlâklı, adaletli; diğer yandan Makyvelist (çıkarıcı), Hobbes'çu (tilki), zevk düşkün ve hedonist olmayan bir İnsan. Bu klasik bir birey değildir.

Tabi ki tüm bu "insanî" özellikler, sadece tavsiyeler ve öğretimle başarılamaz. Bazılarının dediği gibi tüm okullarda, tüm derslerde, tüm öğrencilere bu "insanî" özellikler anlatılmış ve öğretilmiş olsa da, yine de Yeni İnsan'ın oluşumunu garanti altına alamayız. Çünkü her ne kadar önemli bir başlangıç olsa da, bunun gerektirdiği ve üreteceği paralel sosyolojinin, ekonominin, siyasetin, devletin ve en önemlisi uluslararası/evrensel/yerküresel oluşumların ve hareketlerin de eşgüdümü olarak oluşması gereklidir. Yeni İnsan için gerekli tüm kademelerin bilincinde ve çabasında olan bir anlayış ve algılama oluşturmak. Yeni İnsan; dünyayı, hayatı, yaşamını ve evreni yukarıdaki özellikler çerçevesinde algılayan ve uygulayabilen bir insandır.

Sadece bu durumda, milliyetçilik ve ulus-devlet, kapitalizm ve emperyalizm, savaş ve sömürü, açlık, yoksulluk, israf ve sefacılık, zevk ve hedonizm gibi bireysel, grupsal, ülkesel ve global sorunları aşmakta bir başarı sağlayabiliriz. Ancak o zaman, yeni bir sosyoloji, ekonomi, siyaset, devlet ve uluslararası ilişkiler ortaya çıkarabiliriz. Belki bu durumda, toplumsal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde dengeli ve yaygınlaşmış bir refah, huzur, adalet, barış ve insanî düzeni oluşturabiliriz.

Yeni İnsan'ın oluşturacağı yeni dünya düzeninin adını ya da işleyişini "uluslararası ilişkiler" olarak tanımlamak mümkün değildir. Zira bu düzende insanın davranışlarını milliyetçilik, ulus-devletçilik, (ideolojik anlamda) kapitalizm, özgürcülük, emperyalizm (yani ötekileri yönetme, kontrol etme, istifa etme vs.), çağdaşlık ve gericilik gibi faktörler belirlemeyecektir. Hatta, Yeni İnsan'ın dinî, dünyevî ve metafizik anlayış ve uygulamaları da, bugünkü modern insanın anladığı şekilde ve minvalde olmayacaktır. Belki, hatta kesinlikle, din-dünya-metafizik ilişkilerini otantik hâliyle ve şekliyle tekrar tanımlamamız ve yazmamız gerekecek.

Bunun için, tüm akli eren, düşünen, arayış içinde olan entelektüellerin kollarını sıvayıp; neredeyiz, ne yapıyoruz, sorun nedir gibi sorularla yüzleşmesi gerekir. Ancak bu durumda; sekülerleşmiş ve birbirinden kopuklaşmış bilimsel disiplinlerin, dünyayı ve insanı yeniden okumaya başlamaları; siyasetçilerin, siyasete eklemlenmiş akademisyenlerin, entelektüellerin, işadamlarının, gazetecilerin ve genel olarak tüm halkın kendine çeki düzen vermesi belki/umarım mümkün olabilir. Belki o zaman, bunu başaran insanlar, gruplar ve ülkeleri, diğer tüm "insan" olma ihtiyacı ve hedefine sahip bireylere ve modernlere örneklik teşkil edebilir. İşte o zaman, yeni bir "uluslararası ilişkiler" ya da yeni bir dünya kurulabilir.

Bireyin dini, bireyin kendi belirleyeceği kurallarla sınırlıdır ve öyle olmalıdır; dinlerin kutsal kitaplarında emredildiği kadar "fazla ileri" gitmemelidir. Bu anlayışın tipik sloganı "Tanrı her şeye karışmamalıdır; herkesin dini kendine olmalıdır". Dolayısıyla, Modern İnsanın sahip olduğu bireycilik ya da bireysellik hiçbir engel, sınırlama, etkilenme, yönlendirilme ve kurgulanmayı kabul etmez.

Yeni İnsan'ın oluşturduğu bir evrensel düzende, ve ancak o zaman, Wikileaks belgelerinin ortaya çıkarıldığı kirlî çamaşırlar ve pis kokulardan ve bunların kaynağı olan modernistlerin ve bireycilerin de katkısıyla oluşan Irak'tan Afganistan'a kadar uzanan yüzkarası bir uluslararası ilişkiler durumundan kurtulabiliriz. İnsanî değerler, ilkeler, kurumlar ve düzenden oluşan bir dünyayı kurabiliriz.

Modern dünyayı şekillendiren belli başlı dinamikler olan kontrolsüz kapitalizm, milliyetçilik, emperyalizm, pozitivizm ve benzeri ideolojik ve dogmatik siyasal anlayışlardan uzak; onun yerine tamamen insan merkezli, sorumluluk, vicdan, barış, refah ve benzeri değerlerin yaygınlaştığı bir uluslararası ilişkiler...

Tüm bunların "ütopya" düzeyinde bir "ideal" olduğunun, geçmişte benzeri birçok fikirler üretildiğinin farkında olarak ve yalnız olmadığımı bilerek bir "deneme" yapmak istedim. ■